

Engels: contribucions i límits del «segon violí»

PER MARCELLO MUSTO
SOCIALISME

Friedrich Engels va comprendre fins i tot abans que Karl Marx la centralitat de la crítica de l'economia política. Quan tots dos es van conèixer, ell havia publicat molts més articles —encara que era el seu amic el que estava destinat a ser mundialment famós en aquest camp. Nascut a Alemanya fa 200 anys, el 28 de novembre de 1820, a Barmen (avui suburbi de Wuppertal), era un jove molt prometedor, el pare del qual, un industrial tèxtil, li havia negat l'oportunitat d'estudiar en la universitat i dirigia la seva pròpia empresa. Engels s'havia ensenyat a si mateix, amb un voraç apetit pel coneixement, i va signar les seves peces amb un pseudònim per a evitar conflictes amb la seva família conservadora i fortament religiosa. Es va convertir en ateu, i els dos anys que va passar a Anglaterra— on va ser enviat a l'edat de vint-i-dos anys a treballar a Manchester, en les oficines de la fàbrica de cotó Ermen & Engels —**van ser decisius per a la maduració de les seves conviccions polítiques.** Va ser llavors quan va observar personalment els efectes de l'explotació capitalista del proletariat, la propietat privada i la competència entre els individus. Es va posar en contacte amb el moviment cartista i es va enamorar d'una treballadora irlandesa, Mary Burns, que va exercir un paper clau en el seu desenvolupament. Brillant periodista, va publicar a Alemanya relats de les lluites socials angleses i va escriure per a la premsa anglosaxona sobre els avanços socials en curs en el continent. L'article «Esbossos d'una crítica de l'economia política», publicat en els anuaris francoalemanys el 1844, va despertar un gran interès en Marx, que en aquest moment havia decidit dedicar totes les seves energies al mateix tema. Els dos van iniciar llavors una col·laboració teòrica i política que duraria la resta de les seves vides.

El 1845 Engels va publicar en alemany el seu primer llibre, *The Condition of the Working Class in England*. El subtítol subratllava que es basava «en l'observació directa i en fonts genuïnes», i va escriure en el prefaci que el coneixement real de les condicions de treball i de vida del proletariat era «absolutament necessari per a poder proporcionar una base sòlida a les teories socialistes». Tindria una seqüela en molts estudis posteriors. Una dedicatòria introductòria, «A la classe obrera d'Anglaterra», assenyalava a més que el seu treball «en el camp» li havia donat un «coneixement directe, no abstracte, de la vida real dels treballadors». Mai havia estat discriminat o «tractat per ells com un estranger», i estava feliç de veure que estaven lliures de la «terrible maledicció de l'estretor i l'arrogància nacional».

Aquest mateix any, quan el govern francès va expulsar a Marx per les seves activitats comunistes, Engels el va seguir a Brussel·les. Van publicar *La Sagrada Família*, o la

Crítica de la Crítica: Contra Bruno Bauer i Companyia (el seu primer llibre conjunt amb Marx) i tots dos van produir també un voluminós manuscrit inèdit —*La Ideologia Alemanya*— que va ser deixat a la «crítica mordaç dels ratolins». En aquest període, Engels va ser a Anglaterra amb el seu amic i va poder mostrar-li el que havia vist i entès allí sobre la manera de producció capitalista. **Marx finalment va abandonar la crítica de la filosofia post-hegeliana i va començar el llarg viatge que el va portar, vint anys després, al primer volum del Capital.** Després els dos amics van escriure el *Manifest del Partit Comunista* (1848) i van participar en les revolucions de 1848.

El 1849, després de la derrota de la revolució, Marx es va veure obligat a traslladar-se a Anglaterra, i Engels va creuar el canal després d'ell aviat. Marx es va allotjar a Londres, mentre que el seu amic es va anar a dirigir el negoci familiar a Manchester, a uns tres-cents quilòmetres de distància. Es va convertir en el «segon violí», com ell deia, i per a mantenir-se i ajudar al seu amic (que sovint no tenia ingressos) **va acceptar dirigir la fàbrica del seu pare a Manchester, fins el 1870.** Durant aquestes dues dècades, quan Engels es va retirar del negoci i va poder finalment reunir-se amb el seu amic en la capital anglesa, els dos homes van viure el període més intens de les seves vides, comparant notes diverses vegades a la setmana sobre els principals esdeveniments polítics i econòmics de l'època. La majoria de les 2.500 cartes que van intercanviar daten d'aquests dos decennis, durant els quals també van enviar unes 1.500 peces de correspondència a activistes i intel·lectuals de gairebé vint països. A aquest imponent total cal afegir unes 10.000 cartes de tercers a Engels i Marx, i altres 6.000 que, encara que ja no es poden rastrejar, se sap amb certesa que van existir. Es tracta d'un tresor inestimable, que conté idees que, en alguns casos, no van aconseguir desenvolupar plenament en els seus escrits.

Foto: Wikipedia

Poques correspondències del segle XIX poden presumir de referències tan erudites com les que van brollar de les plomes dels dos revolucionaris comunistes. Marx llegia nou idiomes i Engels dominava fins a dotze. Les seves lletres destaquen pel seu constant canvi entre diferents idiomes i pel nombre de cites erudites, fins i tot en llatí i grec antics. Els dos humanistes també eren grans amants de la literatura. Marx se sabia de memòria passatges de Shakespeare i no es cansava de fullejar els seus volums d'Èsquil, Dante i Balzac. Engels va ser durant molt de temps president de l'Institut Schiller de Manchester i adorava a Aristòtil, Goethe i Lessing. Juntament amb la constant discussió d'esdeveniments internacionals i possibilitats revolucionàries, molts dels seus intercanvis es referien als grans avanços contemporanis en tecnologia, geologia, química, física, matemàtiques i antropologia. Marx sempre va considerar a Engels com un interlocutor indispensable, consultant la seva veu crítica cada vegada que havia de prendre una posició sobre un assumpte controvertit.

La relació entre els dos homes era encara més extraordinària **en termes humans que a nivell intel·lectual**. Marx va confiar totes les seves dificultats personals a Engels, començant per les seves terribles dificultats materials i els nombrosos problemes de salut que el van turmentar durant dècades. Engels va mostrar una total abnegació a ajudar a Marx i a la seva família, fent sempre tot el possible per a assegurar-los una existència digna i facilitar la realització de *El Capital*. Marx sempre va estar agraït per aquesta ajuda financera, com podem veure en el que va escriure una nit d'agost de

1867, uns minuts després d'haver acabat de corregir les proves del Volum Un: «Només a tu et dec que això hagi estat possible».

Tanmateix, fins i tot durant aquests vint anys, mai va deixar d'escriure. El 1850 va publicar *La Guerra Pagesa a Alemanya*, una història de les revoltes de 1524-25, que tractava de mostrar com de similar era el comportament de la classe mitjana de llavors al de la petita burgesia durant la revolució de 1848-49, i el responsable que havia estat de les derrotes sofertes. Perquè el seu amic pogués dedicar més temps a la realització dels seus estudis econòmics, entre 1851 i 1862 va escriure també gairebé la meitat dels cinc-cents articles que Marx va aportar al *New-York Tribune* (el periòdic de major circulació als Estats Units). Va informar el públic estatunidenc sobre el curs i els possibles resultats de les nombroses guerres que van tenir lloc a Europa. **No poques vegades va ser capaç de preveure els esdeveniments** i anticipar les estratègies militars utilitzades en diversos fronts, guanyant-se per a si mateix el sobrenom pel qual era conegut per tots els seus camarades: «el General». La seva activitat periodística va continuar durant molt de temps i el 1870-71 va publicar les seves *Notes sobre la Guerra Franco-Prussiana*, una sèrie de seixanta articles per al diari anglès *Pall Mall Gazette* que analitzaven els esdeveniments militars que van precedir a la Comuna de París. Aquests articles van ser molt benvolguts i van donar testimoniatge de la seva perspicàcia en aquests assumptes.

Durant els quinze anys següents, Engels va fer les seves principals contribucions teòriques en una sèrie d'escrits ocasionals que s'oposaven a les posicions dels oponents polítics en el moviment obrer i tractaven d'aclarir qüestions controvertides. Entre 1872 i 1873 va escriure una sèrie de tres articles per al *Volksstaat* que també es van publicar, en forma de pamflet, amb el títol *The Housing Question*. La intenció d'Engels era oposar-se a la difusió de les idees de Pierre-Joseph Proudhon a Alemanya **i deixar clar als treballadors que la política de reformes no podia substituir a una revolució proletària.**

L'Anti-Dühring, publicat en 1878, que va descriure com «una exposició més o menys connectada del mètode dialèctic i la visió del món comunista», es va convertir en una referència crucial per a la formació de la doctrina marxista. Encara que cal distingir entre les obres de divulgació d'Engels, en oberta polèmica contra les dreceres simplistes de l'època, i la vulgarització realitzada per l'última generació de la socialdemocràcia alemanya, el seu recurs a les ciències naturals **va obrir el camí a una concepció evolutiva dels fenòmens socials que va disminuir les anàlisis més matisades de Marx.** *El socialisme: Utòpic i Científic* (1880), una reelaboració de tres ^

capítols de l'*Anti-Dühring* amb finalitats educatives, va tenir un impacte encara major que el text original. Però, malgrat els seus mèrits i que va circular gairebé tan àmpliament com el Manifest del Partit Comunista, les definicions de Engels de «ciència» i «socialisme científic» poden considerar-se com un exemple d'autoritarisme epistemològic, utilitzat posteriorment per la *vulgata* marxista-leninista per a excloure qualsevol discussió crítica de les tesis dels «fundadors del comunisme».

La Dialèctica de la Naturalesa, fragments d'un projecte en el qual Engels va treballar amb moltes interrupcions entre 1873 i 1883, ha estat objecte d'una enorme controvèrsia. Per a alguns va ser la pedra angular del marxisme, per a uns altres el principal culpable del naixement del dogmatisme soviètic. Avui dia ha de ser llegit com una obra incompleta, que mostra les limitacions de Engels, **però també el potencial contingut en la seva crítica ecològica**. Si bé el seu ús de la dialèctica va reduir certament la complexitat teòrica i metodològica del pensament de Marx, no és correcte —com alguns han fet de manera mesquina i superficial en el passat— responsabilitzar-lo de tot el que no els agrada dels escrits de Marx i culpar només a Engels dels errors teòrics o fins i tot de les derrotes pràctiques.

Aixecament de març a Berlín. Foto: Wikipedia

El 1884 Engels va publicar *L'Origen de la família, la propietat privada i l'Estat*, una obra basada en els estudis antropològics realitzats per l'estatunidenc Lewis Morgan, qui havia

descobert que les relacions matriarcals precedien històricament a les relacions patriarcals. Per Engels, aquesta va ser una revelació tan important sobre els orígens de la humanitat com «la teoria de Darwin [era] per a la biologia i la teoria de Marx sobre el plusvalor per a l'economia política». **La família ja contenia els antagonismes que més tard es desenvoluparien en la societat i l'estat.** La primera opressió de classe que va aparèixer en la història de la humanitat «va coincidir amb l'opressió del sexe femení pel masculí». Pel que fa a la igualtat de gènere, així com a les lluites anticolonials, mai va dubtar a defensar —i exposar amb convicció— la causa de l'emancipació. Finalment, el 1886, també va treure a la llum una obra polèmica que apuntava al ressorgiment de l'idealisme en els cercles acadèmics alemanys, *Ludwig Feuerbach i la Fi de la Filosofia Clàssica Alemanya* (1886).

Durant els dotze anys en què Engels va sobreviure a Marx, es va dedicar al llegat literari del seu amic i a la direcció del moviment obrer internacional. Diversos articles periodístics per als principals periòdics socialistes de l'època, entre ells *Die Neue Zeit*, *Le Socialiste* i *Critica Sociale*, les salutacions als congressos dels partits, així com els centenars de cartes que va escriure en aquest període permeten apreciar més profundament la contribució que va fer al creixement dels partits obrers a Alemanya, França i Gran Bretanya, en una sèrie de qüestions teòriques i organitzatives. Alguns dels temes en qüestió es refereixen al naixement i als nombrosos debats en curs en la Segona Internacional, el congrés fundacional de la qual va tenir lloc el 14 de juliol de 1889. Més important encara, **va dedicar les seves millors energies a la difusió del marxisme.**

En primer lloc, es va ocupar de la difícilíssima tasca de preparar per a la seva publicació l'esborrany dels volums dos i tres del *Capital* que Marx no havia aconseguit completar. També va supervisar les noves edicions de les obres publicades anteriorment, diverses traduccions, i va escriure prefacis i epílegs de diverses reimpressions d'obres de Marx i d'ell mateix. En una d'elles, una nova introducció a les lluites de classe de Marx a França (1850), composta uns mesos abans de la seva mort, Engels va elaborar una teoria de la revolució que intentava adaptar-se a la nova escena política d'Europa. El proletariat s'havia convertit en la majoria, argumentava, i la perspectiva de la presa del poder per mitjans electorals, a través del sufragi universal, va permetre defensar la revolució i la legalitat al mateix temps. Tanmateix, això no significava —com els socialdemòcrates alemanys van suggerir manipulant el seu text en un sentit legalista i reformista— que la «lluita al carrer» ja no tingués cap funció. **Significava que la revolució no podia ser concebuda sense la participació activa de les masses** i que requeria «un treball llarg i pacient». La lectura d'Engels avui, amb el lliscament d'

capitalisme contemporani davant els nostres ulls, alimenta el desig de tornar a emprendre el camí.

Vols que t'informem de les novetats de Catarsi Magazín?

Correu electrònic

He llegit i estic d'acord amb l'avís legal i la política de privacitat del web.

SÍ, VULL ESTAR AL CORRENT DE TOT!

Les dades personals s'utilitzaran per l'enviament d'informació i promocions. El responsable és Cultura 21, SCCL. L'usuari pot revocar el seu consentiment en qualsevol moment i exercir els drets que l'assisteixen mitjançant correu electrònic a redaccio@catarsimagazin.cat. Pot consultar aquí la política de privacitat.

Marcello Musto

Professor associat de Teoria Sociològica a la Universitat de York, Toronto, Canadà. Els seus articles, disponibles a www.marcellomusto.org, han estat publicats arreu en més de vint llengües.

Comentaris

